

Renata Jedlińska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania
rene28@poczta.onet.pl

Wykluczenie cyfrowe w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej

Kody JEL: E00, O15, O11, D83, I31, I38

Słowa kluczowe: społeczeństwo informacyjne, wykluczenie cyfrowe, nierówność

Streszczenie. Celem artykułu jest przedstawienie aspektu wykluczenia cyfrowego w Polsce na tle wybranych krajów UE. Wykluczenie cyfrowe odnosi się do różnic związanych zarówno z fizycznym dostępem do technologii, jak i z umiejętnościami i zasobami, niezbędnymi do ich użycia. Analiza przestrzenna krajów UE wskazuje na silne zróżnicowanie osób zagrożonych e-wykluczeniem. Jako pozytywny proces należy zaliczyć tendencję malejącą udziału osób wykluczonych cyfrowo w zakresie braku korzystania z internetu. Zjawisko to jest zdecydowanie zdeterminowane różnymi czynnikami wewnętrznymi, które najczęściej sprowadzane są do przyczyn ekonomiczno-społecznych oraz psychologicznych. Statystyki w badanej sferze są dla Polski mało satysfakcjonujące, gdyż poziom osób wykluczonych cyfrowo jest wyższy od przeciętnej europejskiej.

Wprowadzenie

Rozwój technologiczny, w tym upowszechnienie internetu, spowodował przeniesienie wielu form życia społecznego do przestrzeni cyfrowej. Także administracja państwowa nie pozostała w tyle, oferując elektroniczny dostęp do urzędów i stale powiększając zakres usług świadczonych przez internet. Stało się to wszechstronnym narzędziem, służącym do sprawnego i skutecznego poruszania się w przestrzeni społecznej, mającym coraz większy wpływ na rozwój kompetencji społecznych jednostki. Internet jest nie tylko sposobem komunikacji i źródłem informacji, ale pozwala na załatwienie wielu spraw bez potrzeby wychodzenia z domu. Jesteśmy świadkami kształtowania się społeczeństwa informacyjnego, czyli takiego, które potrafi wyko-

rzystywać nowoczesne technologie w celu poprawy jakości życia. Zjawisko to ma jednak dwie strony. Dostęp do internetu stanowi obecnie nie tylko ułatwienie, ale niekiedy wręcz warunek konieczny pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym i zawodowym. Jednostce coraz trudniej jest w pełni funkcjonować w przestrzeni społecznej bez korzystania z tego narzędzia. Skutkiem tego część społeczeństwa pozostaje, z różnych przyczyn, na marginesie tych zmian, co prowadzi do pojawienia się zjawiska zwanego „wykluczeniem cyfrowym” (e-wykluczeniem) (Masłyk, 2010, s. 36).

Niniejszy artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na wybrane kwestie związane z zagadnieniem wykluczenia cyfrowego w Polsce na tle krajów UE oraz przedstawienie aktualnego stanu badań w tej materii. Zaprezentowano również najważniejsze przyczyny i konsekwencje wykluczenia cyfrowego, a także wybrane sposoby przeciwdziałania temu zjawisku. Temat wykluczenia cyfrowego jest niezwykle obszerny. Niniejszy artykuł naturalnie nie wyczerpuje problematyki, a jedynie przybliży poszczególne zagadnienia

1. Wykluczenie cyfrowe i informacyjne

Brak umiejętności korzystania z cywilizacyjnych osiągnięć technologicznych prowadzi do wykluczenia cyfrowego. J. van Dijk definiuje to zjawisko jako rozwarstwienie na tych, którzy mają dostęp do komputerów i internetu, oraz tych, którzy tego dostępu nie mają (Dijk, 2010, s. 248). Konsekwencją wykluczenia cyfrowego jest nierówny dostęp do informacji. Wykluczenie cyfrowe generuje więc zjawisko wykluczenia informacyjnego. Autor zwraca uwagę na przyczyny nierównego dostępu do technologii cyfrowej i dopatruje się ich głównie w dystrybucji zasobów, zauważając, że dostęp dotyczy nie tylko zasobów wyłącznie materialnych, lecz także czasowych, umysłowych, społecznych i kulturowych.

Wykluczenie cyfrowe związane jest zatem z poziomem wykorzystania technologii ICT, a jego pomiar stanowi jeden z najistotniejszych punktów odniesienia i oceny tego zjawiska. Wykluczenie tego typu niesie ze sobą wiele negatywnych konsekwencji, zarówno dla samych wykluczonych, jak i dla podmiotów, w obrębie których ci wykluczeni funkcjonują (np. państw). Wykluczeni nie uczestniczą bowiem w najważniejszych obszarach funkcjonowania społeczeństwa i może grozić im zepchnięcie na margines. Mogą oni mieć trudności ze znalezieniem pracy, z integracją z najbliższym otoczeniem, a czasem nawet z instytucjonalnym uczestnictwem obywateli w społeczeństwie (np. w dostępie do zasobów publicznych) (Popiołek, 2013, s. 312).

Ogólna definicja stosowana m.in. w dokumentach Unii Europejskiej, zakłada, że wykluczenie cyfrowe to wykluczenie z funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym. Takie pojmowanie pojęcia wykluczenia cyfrowego wynika ze stale rosnącej liczby dziedzin, na które wpływ wywierają nowoczesne technologie infor-

macyjno-komunikacyjne ICT, uwzględniające przede wszystkim elementy takie jak: dostęp do nowoczesnych technologii (posiadanie sprzętu zapewniającego odpowiednio efektywne korzystanie z globalnej sieci, autonomię użytkownika tego sprzętu), umiejętności niezbędne do korzystania z technologii ICT, sposób użytkownika komputera i internetu (w szczególności cele korzystania), regularny charakter korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych (Fisher, 2004, s. 25).

Współcześnie ważny jest dostęp do nowoczesnych technologii, nie mniej ważna jest umiejętność posługiwania się nimi, efektywne korzystanie (umiejętność znalezienia odpowiednich treści, zasobów), poczucie pewności w korzystaniu, regularne użycie w życiu codziennym. Status „obywatela cyfrowego” mają obecnie osoby, które korzystają z internetu skutecznie i regularnie, a więc codziennie (Mosberger, Tolbert, McNeal, 2008, s. 56).

Technologie ICT przyczyniają się do utrzymania obowiązującej hierarchii społecznej i utrwalają dysproporcje pomiędzy grupami, np. społecznymi. Wynika to z konieczności posiadania m.in. coraz większej wiedzy, umiejętności, lepszych narzędzi, a także dysponowania czasem i środkami na ich zdobywanie.

2. Przyczyny i skutki wykluczenia cyfrowego

Postępujący w niezwykle szybkim tempie rozwój technologiczny w ramach „starych” problemów społecznych wygenerował nowe. Wzrastające pomiędzy poszczególnymi grupami społecznymi dysproporcje, w poziomie wiedzy i kompetencji, umożliwiające swobodne korzystanie z technologicznych osiągnięć doprowadzają do pogłębiania istniejących różnic społecznych (Dijk, 2010, s. 248).

Zdaniem J. van Dijk (2010) „sposób dystrybucji tych zasobów można wyjaśnić za pomocą indywidualnych i pozycyjnych nierówności w społeczeństwie. Nierówności indywidualne to wiek, płeć, pochodzenie etniczne, inteligencja, osobowość i zdrowie lub niepełnosprawność. Nierówności pozycyjne wynikają z zajmowania określonego stanowiska lub wykonywania określonej pracy, poziomu wykształcenia, życia w ubogim lub zamożnym państwie czy regionie oraz pełnienia określonej roli w gospodarstwie domowym. (...) Wszystkie wymienione nierówności mają związek z różnicami w zakresie dostępu do nowych mediów”. T. Goban-Klas zwraca z kolei uwagę na to, że nowe media, jakkolwiek z założenia konstruowane są w sposób przyjazny dla użytkowników, to jednak w praktyce korzystanie z nich nastęrcza wiele trudności (Goban-Klas, 1999, s. 302). Dodatkowo niezwykle szybki rozwój technologii wymaga od użytkowników nowych mediów ciągłego dostosowywania się do zmian. Raz zdobyta wiedza, czy umiejętność, dezaktualizuje się niemalże błyskawicznie.

Stosowne jest zwrócić uwagę, że nawet dostęp do informacji nie gwarantuje postępu w kwestii wykluczenia informacyjnego. Liczba informacji dostępnych w obiegu jest tak ogromna, że nawet osoby sprawnie poruszające się w przestrzeni

internetowej nie zawsze potrafią oddzielić przysłowiowe ziarno od plew. T. Goban-Klas opisuje to zjawisko w następujący sposób: „Mnogość przekazów docierających do współczesnego człowieka ze starych mediów, wzmocniona potokiem komunikatów i ofert nowych mediów, tworzy ogromny zalew informacyjny, który dla przeciętnego odbiorcy staje się wręcz szumem. Obserwuje się dwie typowe reakcje, zwłaszcza u osób starszych (...). Pierwsza to gorączkowe przerzucanie się od przekazu do przekazu (...) druga zaś, to uporczywe trwanie przy swych dotychczasowych przyzwyczajeniach (...). Nowe media ten model dwustanu umacniają będąc odrzucane przez jednych (...) lub entuzjastycznie wybierane przez innych” (Goban-Klas, 1999, s. 302). Powstaje więc luka informacyjna między osobami z lepszymi i gorszymi predyspozycjami intelektualnymi, umożliwiającymi sprawne poruszanie się w oceanie informacji. Pokonanie pewnych barier osobowościowych, czy intelektualnych jest często ogromnym wyzwaniem.

Osoby regularnie korzystające z nowych mediów są bardziej aktywne, lepiej zorientowane, łatwiej jest im nadążać za zmianami (Dijk, 2010, s. 249). Korzystanie z nowych technologii staje się więc warunkiem pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, zawodowym, czy kulturalnym¹. Wykluczenie cyfrowe negatywnie wpływa na funkcjonowanie państwa. Bierność obywateli, słabe zaangażowanie w życie społeczne i polityczne czy niedoinformowanie mają negatywny wpływ na kształt społeczeństwa obywatelskiego. L.H. Haber zwraca także uwagę na konsekwencje wykluczenia cyfrowego w szerszej skali, w kontekście globalizacji. Słusznie zauważa, że nierówności w dostępie do technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) nie są tylko i wyłącznie indywidualną sprawą jednostek, czy wewnętrznym problemem państw. Mogą bowiem powodować znacznie dalej idące konsekwencje. Brak odpowiednich działań ze strony poszczególnych państw w zakresie rozwijania infrastruktury teleinformatycznej może w znacznym stopniu przyczynić się do ich marginalizacji na arenie międzynarodowej (Haber, 2011, s. 33).

3. Wykluczenie cyfrowe w Polsce i UE

Przy ocenie poziomu wykluczenia cyfrowego stosuje się różne kryteria – jednym z nich, stosowanym w skali zarówno globalnej, jak i regionalnej, jest poziom nasycenia nowoczesnym sprzętem informatycznym oraz wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Badanie wykorzystania technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w gospodarstwach domowych rozpoczęto w UE w 2002 roku (w Polsce w 2004 r.) i objęto nim w krajach członkowskich UE ok. 120 tys. gospodarstw domowych i 200 tys. osób. Od tego czasu badanie jest realizowane corocznie, metodą wywiadu

---

¹ http://dojrzaloscswieci.pl/tl_files/pliki/Raport.pdf (18.05.2017).

bezpośredniego, a wyniki dotyczą gospodarstw domowych z przynajmniej jedną osobą w wieku 16–74 lata (GUS, 2008–2013, s. 109).

Jednym z wymiarów wykluczenia cyfrowego jest pomiar, który odnosi się do różnic pomiędzy osobami, które mają regularny dostęp do technologii, a tymi, które go nie mają. Różnice te związane są zarówno z fizycznym dostępem do technologii, jak i z umiejętnościami oraz zasobami potrzebnymi do ich użycia.

E-wykluczenie to także ocena postaw i wykorzystanie technologii ICT. Jak wynika z badań GUS, wykluczenie cyfrowe w Polsce w 2012 roku dotyczyło znacznej części mieszkańców. Jeśli przyjęć szeroką definicję tego zjawiska, czyli kryterium przynależności do grupy osób e-wykluczonych w stopniu całkowitym, znaczącym bądź umiarkowanym, cyfrowe wykluczenie lub przynajmniej jego symptomy można obserwować nawet u ok. 3/5 społeczeństwa. Odsetek gospodarstw domowych bez komputera w domu był wyższy w Polsce o 5 p.p. niż w całej Unii Europejskiej (22%). W zakresie wyposażenia w komputery, w czołówce rankingu utrzymuje się Islandia, w której tylko 4% gospodarstw nie miało komputera, a także Holandia, kraje skandynawskie oraz Luksemburg. Największym odsetkiem gospodarstw z brakiem komputerowego wyposażenia charakteryzowała się Bułgaria (48%) (GUS, 2013, s. 91). Biorąc pod uwagę kolejną cechę „e-obywatela”, czyli regularność korzystania z komputera, odsetek osób w Polsce niekorzystających z komputera regularnie (co najmniej raz w tygodniu) w latach 2009–2016 spadał. W 2016 roku brak regularnych użytkowników komputerów w ogólnej liczbie osób w wieku 16–74 lata wynosił 40%. Regularność użytkowania, jak i posiadanie komputerów było zróżnicowane w zależności od płci, wieku, wykształcenia, aktywności zawodowej, klasy i stopnia zurbanizowania miejsca zamieszkania oraz regionu Polski. Regularnych użytkowników komputerów w Polsce było mniej o 11 p.p. niż średnio w całej UE. Od kraju charakteryzującego się najniższym poziomem tego wskaźnika – Rumunii, Polskę dzieliło 15 p.p. (GUS, 2013, s. 91).

Pełne dane statystyczne dotyczące „braku korzystania z internetu” dla krajów UE w latach 2005–2016 przedstawiono w tabeli 1.

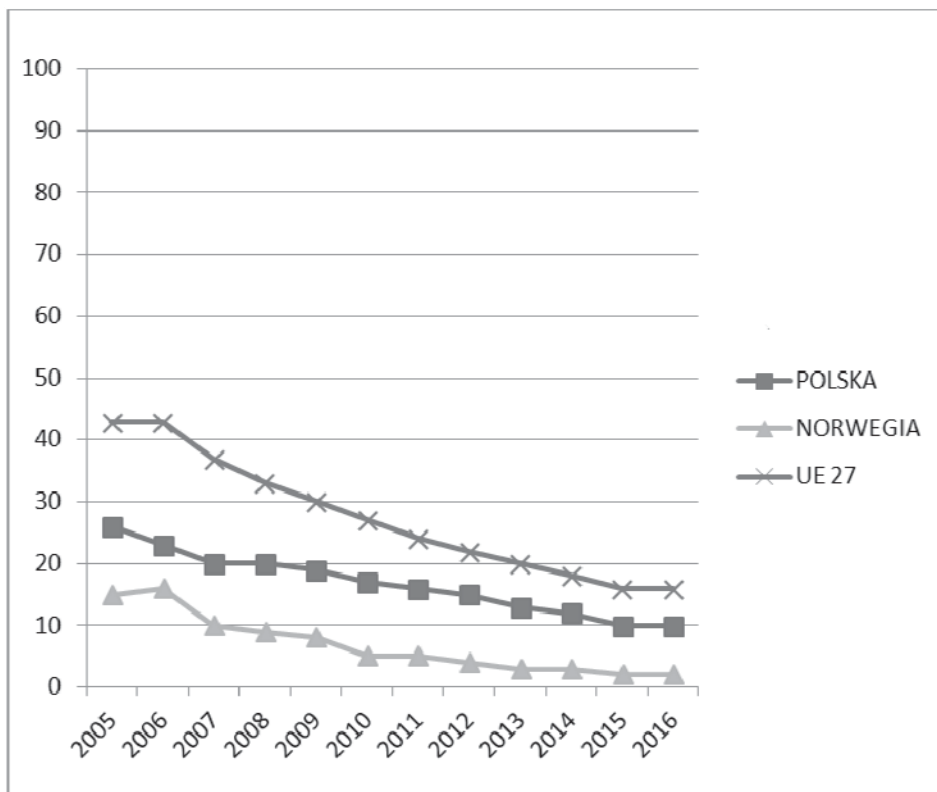
Tabela 1. Wykluczenie cyfrowe – brak użycia internetu w gospodarstwach domowych w krajach UE (%)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
UE-28	:	:	37	33	30	27	24	23	20	20	19	18
UE-27	43	43	37	33	30	27	24	22	20	20	19	18
Austria	40	34	28	25	25	23	18	17	16	16	15	14
Belgia	39	34	29	26	20	18	14	15	15	14	14	13
Bułgaria	:	71	65	57	53	51	46	42	41	40	40	39
Chorwacja	:	:	56	54	47	42	39	35	29	28	26	24
Cypr	64	62	56	54	48	45	41	36	32	30	30	28
Czechy	63	49	46	33	33	28	24	19	17	17	16	15
Dania	14	10	12	12	11	9	7	6	4	4	3	3
Estonia	36	34	32	26	26	22	20	19	16	15	14	14
Finlandia	23	18	17	13	15	11	9	7	6	6	5	4
Francja	29	26	23	20	19	17	16	15	13	13	12	12
Grecja	73	65	62	56	53	52	45	42	36	34	32	30
Hiszpania	50	48	43	39	36	32	29	27	24	22	20	18
Holandia	18	16	13	11	10	8	7	6	5	5	4	4
Irlandia	55	42	35	32	30	27	21	18	18	16	15	14
Litwa	61	54	49	43	38	35	34	31	29	28	26	25
Luksemburg	29	27	20	16	11	8	8	6	5	5	4	3
Łotwa	51	45	39	34	31	29	27	24	22	20	20	18
Malta	57	58	51	49	40	36	30	29	28	26	24	22
Niemcy	15	17	11	8	6	5	5	4	3	3	2	2
Polska	26	23	20	20	19	17	16	15	13	12	11	10
Portugalia	58	52	48	44	39	35	33	32	32	30	29	28
Rumunia	63	60	56	54	50	46	41	34	33	32	30	29
Słowacja	:	74	69	64	62	57	54	48	42	40	39	37
Słowenia	42	41	35	25	22	17	20	18	15	14	12	12
Szwecja	48	43	39	40	33	28	29	28	23	22	21	20
Węgry	12	10	15	9	7	7	5	5	4	4	3	3
Wielka Brytania	60	52	46	37	36	32	28	26	24	22	20	18
Austria	62	59	54	50	45	41	39	37	34	32	30	28

Zródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (3.09.2017).

Korzystna niska „statystyka” w braku korzystania z internetu dotyczyła krajów takich jak: Norwegia, Dania, Szwecja, Luksemburg, Holandia, Finlandia (poni-

żej 6% w 2013 r.). W sytuacji odwrotnej znajdowały się społeczeństwa takich krajów jak: Rumunia, Bułgaria, Grecja, Włochy, Portugalia i Polska (od 42% do 32% w 2013 r.). Dyspersja w tym zakresie była wysoka, a w badanych latach proces zróżnicowania uległ pogłębieniu z 44% w 2007 roku do 58% w 2013 roku. Porównawcze dane dla krajów UE, Polski i lidera klasyfikacji (Norwegii) przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Wykluczenie cyfrowe – kraje UE, Polska a Norwegia (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 1.

Z badań CBOS wynika, że w Polsce istnieją wyraźne, utrzymujące się od kilku lat zależności pomiędzy wykluczeniem cyfrowym i informacyjnym a kryteriami, takimi jak wiek, wykształcenie czy miejsce zamieszkania badanych. Prawdopodobieństwo wyposażenia gospodarstw domowych Polaków w komputer z dostępem do internetu jest tym większe, im są oni młodszy i lepiej wykształceni. Dość istotne znaczenie ma także miej-

sce zamieszkania. Mieszkańcy wsi rzadziej korzystają z internetu niż mieszkańcy miast².

Kolejnymi czynnikami mającymi znaczenie w tej kwestii są płeć i status społeczno-zawodowy. Z badań wynika, że kobiety korzystają z internetu rzadziej niż mężczyźni; te różnice nie są jednak bardzo wyraźne (Masłyk, 2010, s. 59). Prawdopodobieństwo korzystania z internetu zwiększa się również w przypadku osób aktywnych zawodowo.

W dostępie do ICT w Polsce od 2003 roku widać systematyczny wzrost. Szybkość przyrostu w ostatnich latach uległa jednak stopniowemu spowolnieniu. Największą popularnością wśród Polaków cieszą się telefony komórkowe. Widać wyraźną ich przewagę w stosunku do telefonów stacjonarnych, z których Polacy coraz częściej rezygnują. Dostęp do komputera i internetu ma ponad 60% gospodarstw domowych w Polsce. Prawie 40% jest zatem zagrożone wykluczeniem cyfrowym i informacyjnym. Opór społeczny i indywidualny wobec ICT jest zjawiskiem często spotykanym nawet w krajach o wysoko rozwiniętej infrastrukturze informacyjnej. Niechęć w stosunku do nowych technologii jest jedną z bardzo istotnych barier, uniemożliwiających rozwój społeczeństwa informacyjnego. Kontakt z nowymi mediami wymaga od ich użytkowników nieustannej edukacji, toteż często napotyka opór natury psychologicznej ze strony obywateli (Doktorowicz, 2005, s. 123).

Wykształcenie jest uznawane za drugi, obok wieku, najistotniejszy czynnik warunkujący dostęp do ICT. Najwyższy wskaźnik użytkowania nowych technologii informacyjnych występuje wśród osób kształcących się (uczniowie, studenci – ok. 97%).

W przypadku statusu ekonomicznego badane różnice w dostępie do ICT także są znaczne. Osoby znajdujące się w grupie o najwyższych dochodach korzystają z technologii komunikacyjno-informacyjnych częściej niż osoby z grupy o dochodach najniższych (odpowiednio 76,6% i 36,4%) (Doktorowicz, 2005, s. 309).

Jeśli zaś chodzi o korzystanie z nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych osób niepełnosprawnych, to z badań Fundacji Widzialni, zajmującej się przeciwdziałaniem wykluczeniu cyfrowemu osób niepełnosprawnych, wynika że zaledwie 8% stron internetowych administracji publicznej w Polsce jest dostosowanych do obowiązujących w UE standardów uwzględniających potrzeby osób niewidomych czy głuchoniemych. Z takim wynikiem Polska znalazła się wśród ośmiu najgorzej ocenionych pod tym względem krajów Unii³.

4. Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia cyfrowego i informacyjnego

Wobec szybko rozwijającej się informatyzacji wszystkich dziedzin życia oraz złożoności zjawiska wykluczenia cyfrowego dużym wyzwaniem dla administracji rządowej,

---

² http://www.cbos.pl/spiskom.pol/2010/k_079_10.pdf (16.05.2017).

³ <http://www.wprost.pl/ar/312553/Polscy-niepelnosprawni-cyfrowo-wykluczeni> (14.05.2017).

samorządów i organizacji społecznych jest włączenie grup zagrożonych wykluczeniem do grona osób korzystających w pełni z możliwości jakie daje internet poprzez likwidację barier, zarówno technologicznych, jak i psychologicznych. Wydaje się ponadto, że decydująca jest tu rola państwa, które powinno informować, inspirować i wspomagać inne podmioty, takie jak jednostki samorządowe czy organizacje społeczne.

Stworzenie nowoczesnego społeczeństwa cyfrowego jest jednym z kluczowych zadań jakie stawia przed sobą Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. Cel ten realizowany jest poprzez:

- budowę internetowych sieci szerokopasmowych,
- rozwój e-administracji, czyli umożliwianie załatwiania spraw drogą elektroniczną,
- dostosowywanie prawa do zmian w dziedzinie technologii cyfrowych.

Podjęmowane są różnego rodzaju działania, mające na celu inkluzję osób wykluczonych przez uczenie ich umiejętności obsługi komputera oraz uświadamianie ważności edukacji w tym zakresie. Kwestią zasadniczą w tym przypadku jest jednak wyzwolenie u wykluczonych odpowiedniej motywacji. B. Nierenberg zwraca uwagę na konieczność nieustannej edukacji w zdobywaniu wiedzy i umiejętności medialnych: „Wydaje się, że zrozumienie współczesnych kanałów medialnych i ich znaczenia w procesie komunikacji jest warunkowane odpowiednim poziomem edukacji. Jak każdy sprzęt wymaga zapoznania się z instrukcją obsługi, tak korzystanie z narzędzi medialnych wymaga również odpowiedniej »instrukcji«. Wydaje się, że taką »instrukcją« w odniesieniu do instrumentów komunikacyjnych powinna być edukacja” (Nierenberg, s. 104). Zrozumienie języka mediów jest bardzo ważne, gdyż media są narzędziem komunikacji obywatelskiej, dlatego postulat nieustannej edukacji w tym zakresie jest jak najbardziej uzasadniony.

Statystycznie bardziej zmotywowani do edukacji medialnej są ludzie młodzi. Istotne znaczenie ma także osobowość i inteligencja. Pragnienie rozwoju, zdobycia lepszego stanowiska pracy, poprawienia swoich kompetencji oraz relacji społecznych to bodźce najsilniej motywujące (Dijk, 2010, s. 251).

W 1999 roku zapoczątkowana została inicjatywa e-Europa (obecnie realizowany jest projekt Agenda Cyfrowa) mająca na celu zdynamizowanie rozwoju społeczeństwa informacyjnego w krajach UE. Wśród podstawowych założeń programu znalazły się m.in. rozwój infrastruktury informacyjno-komunikacyjnej w państwach członkowskich (m.in. przez wprowadzanie dostępu do szerokopasmowego internetu czy telefonii komórkowej trzeciej generacji) oraz upowszechnienie dostępu do ICT wśród Europejczyków. Komisja Europejska jako uzasadnienie programu wskazała na słabości europejskiego społeczeństwa informacyjnego w stosunku do coraz szybciej postępujących zmian w tym obszarze w Stanach Zjednoczonych (Doktorowicz, 2005, s. 189–191). Polska po wstąpieniu w strukturę UE zobowiązana była realizować zalecenia programu e-Europa w zakresie budowy społeczeństwa informacyjnego.

Podsumowanie

Wykluczenie cyfrowe jest zjawiskiem wielowymiarowym, z jednej strony obejmuje swym zasięgiem grupy o określonych cechach społeczno-demograficznych, z drugiej zaś jest skutkiem występowania wielu czynników o zróżnicowanym charakterze. Diagnozę tego zjawiska komplikuje również to, że zakresu e-wykluczenia nie da się opisać wyłącznie poprzez dane dotyczące liczby użytkowników. Na podstawie analizy sposobów posługiwania się internetem można wyciągnąć wniosek, że zjawisko wykluczenia cyfrowego nie dotyczy jedynie osób pozbawionych, na swoje życzenie czy też niezależnie od ich woli, dostępu do internetu, lecz także wielu internautów, korzystających z niego w bardzo wąskim zakresie, niebędących w stanie wykorzystać jego możliwości dla poprawy egzystencji.

Na podstawie przedstawionych informacji można wyciągnąć wnioski, że e-wykluczenie wynika znacznie częściej z braku chęci, niż z barier technicznych. Zaprezentowane dane pokazują, że względy techniczne odgrywają znikomą rolę. Większość (59,10%) osób niekorzystających z internetu nie odczuwa takiej potrzeby, co zapewne wynika z braku wiedzy co do możliwości jakie daje użytkownikom to narzędzie oraz obaw wiążących się z poznawaniem nowych technologii, a zatem powiązane jest z drugim w kolejności najczęściej występującym czynnikiem – brakiem kompetencji (44,80%). Największym więc wyzwaniem zdaje się być pokonanie bariery mentalnej, skłonienie obywateli do sięgnięcia po to narzędzie nie tylko w celu dostarczenia sobie rozrywki, ale aktywnego wpływania na swoje życie i stania się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa informacyjnego. Kluczowe jest nie tylko zapewnienie wykluczonym możliwości podnoszenia kwalifikacji, ale przede wszystkim skuteczne dostarczenie informacji o korzyściach wynikających z użytkowania internetu.

Ponieważ przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu powinno zogniskować się na przełamywaniu barier psychicznych ważne jest, aby program pomocy był dostosowany do potrzeb i możliwości beneficjentów. Najskuteczniejsze w identyfikowaniu przyczyn, wskazywaniu osób i określaniu ich potrzeb są lokalne instytucje i organizacje.

Dokument Strategia „Europa 2020” stanowi wytyczne dla krajów Unii Europejskiej, na podstawie których podejmuje się wysiłki na rzecz trajektorii rozwoju inteligentnego społeczeństwa Europy, czyli: gospodarki opartej na wiedzy i innowacji; rozwoju zrównoważonego i rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Z wiodącymi nurtami przyjętej polityki gospodarczo-społecznej Europy powiązana jest bezpośrednio ocena zjawisk wykluczenia społecznego i wykluczenia informacyjnego.

Przeprowadzona analiza przestrzenna (poszczególne kraje UE) i czasowa wskazują na silne zróżnicowanie oraz dynamikę zjawiska wykluczenia społecznego i e-wykluczonych. Jako korzystny proces należy zaliczyć tendencję malejącą udziału osób, które nie korzystają z internetu w latach 2005–2016 (z około 43% do 20%), zarówno ogółem dla UE, jak i dla poszczególnych krajów europejskich. Zjawiska te

zdecydowanie są determinowane różnymi wewnętrznymi czynnikami, a przyczyny te są identyfikowalne, sprowadzane najczęściej do przyczyn ekonomiczno-społecznych, ale także psychologicznych. Statystyki w tej mierze dla Polski nie są satysfakcjonujące, bowiem poziom osób wykluczonych społecznie i cyfrowo jest większy od przeciętnej europejskiej.

Bibliografia

- Dijk, J. (2010). *Społeczne aspekty nowych mediów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Doktorowicz, K. (2005). *Europejski model społeczeństwa informacyjnego*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Fisher, J., Bradbrook, G. (2004). *Digital Equality: Reviewing digital inclusion activity and mapping the way forwards*. Wydawnictwo Citizens Online.
- Goban-Klas, T. (1999). *Media i komunikowanie masowe*. Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Haber, L.H. (red.). (2011). *Komunikowanie i zarządzanie w społeczeństwie informacyjnym* Kraków: NOMOS.
- http://dojrzaloscwsieci.pl/tl_files/pliki/Raport.pdf (18.05.2017).
- http://www.cbos.pl/spiskom.pol/2010/k_079_10.pdf (16.05.2017).
- <http://www.wprost.pl/ar/312553/Polscy-niepełnosprawni-cyfrowo-wykluczeni> (14.05.2017).
- Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce* (2013). Warszawa: GUS, Studia i Analizy Statystyczne.
- Masłyk, T. (2010). *Obywatel w społeczeństwie informacyjnym*. Kraków: NOMOS.
- Mossberger, K., Tolbert, C.J., McNeal, R. (2008). *Digital Citizenship. The Internet, Society and Participation*. Massachusetts Institute of Technology.
- Popiołek, M. (2013). Wykluczenie cyfrowe w Polsce. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 32, 310–320.
- Społeczność informacyjna w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2008–2013* (2013). Warszawa: GUS, Informacje i Opracowania Statystyczne.

DIGITAL EXCLUSION IN POLAND COMPARED TO THE EUROPEAN UNION COUNTRIES

Keywords: inequality, information society, digital exclusion

Summary. The assumption of this article is to present the aspect of digital exclusion in Poland in comparison to selected European Union countries. Digital exclusion refers to the differences associated with physical access to technology and the skills and resources needed to use them. Spatial analysis of European Union countries indicates a strong diversity of people at risk of exclusion. The positive process is a declining number of digitally excluded people who do not use the Internet. This phenomenon is determined by various internal factors, most often economic and psychological reasons. Statistics in the studied area are not very satisfying for Poland, because the level of digitally excluded persons is larger than the European average.

Translated by Renata Jedlińska

Cytowanie

Jedlińska, R. (2018). Wykluczenie cyfrowe w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej. *Ekonomiczne Problemy Usług*, 2 (131/2), 225–236. DOI: 10.18276/epu.2018.131/2-22.